

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Beždžionės metai: būkime žmonės

Kadangi toteminės praeities liekanos visados yra madingos, o ypač – ateliavusios iš svetur, taigi nenuostabu, kad gyvename pagal kinų horoskopus ir majų kalendorių, retsykiais pajvairindami savo kasdienę metafiziką kitais rytietiškais ir vakarietiškais (tarkim, senovės vikingų) prietarais.

Taigi visiems lietuvaičiams dabar jau aišku, kad pernykštė Žalioji Medinė Ožka jau praeitis, o visu savo grožiu šiemet turėtų atsiskleisti Ugninė Beždžionė. Ir nors internete pilna mielų vaizdelių, kaip orangutango patelė iš buteliuko maitina tigriukus ir panašiai, kas turėtų liudyti beždžionės jautrumą, kažkodėl žvelgiu į tai įtariai. Gamtos pasaulis visgi yra gamtos pasaulis, nederėtų pamiršti čia vyraujančios instinktų viršenybės. Žvelgdami į „žmogiškai“ besielgiančią beždžionę, turėtume pagalvoti, kiek visai tai eina iš gyvūno prigimties, o kiek – nusižiūrėta ir mėgdžiojama. Juk visi primatai yra neprilygstami mėgdžiotojai.

Taigi kokie bus šitie metai, sunku spręsti. Kiek bus nuosirdumo, kiek mėgdžiojimo – niekas to nežino. Žinoma, labai norėtusi, kad būtume žmonės, o ne primatai – kad elgtumėmės pagal savo sąžinę ir valią, o ne ką nors madingo mėgdžiodami.

Tokio pavojaus sunku išvengti, nes visada lengviau prisitaikyti prie kokio nors visuotinai priimto elgesio normų modelio, nei gyventi pagal savo sąžinę ir savo principus. Tarkime, būti tikru, o ne šiaudiniu kataliku – tai nėra prisitaikymas, sakyčiau, tai – nuolatinis maištas. Nuolatinė abejonė. Nuolatinis klausimas – kas aš toks, ar esu vertas, ar aš – Dievo atvaizdas, sukurtas kaip amžina dvasinė būtybė, ar gamtos produktas, kovojantis dėl vietos po saule ir pasmerktas išnykti be pėdsako?

Šiandien kaip niekada svarbu, kad išliktume žmonėmis, o ne mėgdžiotojais. Ir čia mums padėti gali tik krikščionybė. Niekas daugiau. Juk jau aiškiai matyti, kad modernus sekuliarusis liberalizmas, propaguojantis toleranciją, lygybę, žmogaus teises ir laisves, kartais išvirsta į tokius reiškinius, kurie atrodo kaip bedžioniškas mėgdžiojimas ir kurie vargu ar beturi ką nors iš pradinės, kilniosios savo idėjos. Toji pati tolerancija – kiekvienam sveiko proto žmogui aišku, kad šis reiškinys, kaip ir visi kiti, turi ribas. Ribinės situacijos, kurių šiame pasaulyje ima daugėti, kelia klausimą – gal tame mūsų suvokiamame pasaulietiniame gero elgesio modelyje yra kažkas negero? Gal jis perdėm vienpusis? Gal šalia tolerancijos turi būti ir nepakanta, o šalia susitaikymo – ir kova? (Pavyzdžiui, kaip galima norėti taikytis su Kremliaus režimu ir pašalinti sankcijas, jeigu tasai režimas dėl nieko neatgailauja, neatsiprašo, toliau meluoja ir dėl savo liguistų ambicijų pasiruošęs eiti tiek, kiek tik įmanoma).

Melo tolerancija, nesvarbu, dėl kokių priežasčių ji pasirenkama, yra nepaneigiamas blogis. Ir, deja – žmogiškas reiškinys. Jo negali pateisinti jokie rytietiški horoskopai, jokios Juodųjų mėnulių ir paslaptinių žvaigždynų sankirtos. Tai žmogaus dvasinės visatos reiškinys. Kuo melo daugiau, tuo toji visata ankštesnė. Ir tuo joje mažiau šviesos.

Renata Šerelytė

Andre Derain. Arlekinas ir Pjero, 1924

ARLEKINO MIRTIS

*Fioletinis arlekinas
Plaukia vakaro debesys.
Žemėn liejas dangus kaip vynas
Ir daina liūdna ir šviesi.*

*Nuo garsų jo graudžios gitaros
Lūžta trapūs kūnai žolių,
Ir pasaulis ledinis daros,
Ir aš pats kvėpuot negaliu.*

*Mes išgirstam atūžiant mirtį,
O jis dedasi negirdįs,
Ir jam meta tiesiai į širdį
Skambią ietį greita mirtis.*

*Žemėn teka kraujas ir vynas,
Žemėj rauda medžiai visi:
Fioletinis arlekinas
Miršta gėstančiam debesų.*

Henrikas Radauskas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Beždžionės metai: būkime žmonės • **2-as psl.** Dr. Dovilė Budrytė: „Reikia bent šiek tiek panirti į Adomo 2 gyvenimą“ • **3-as psl.** Metų knygos rinkimai. Vladas Braziūnas. Stalo kalnas • **4-as psl.** Jūratė Marija Jaronienė. Džiugusis ir graudusis gyvenimo žavesys • **5-as psl.** Algis Vaškevičius. Paminėtos rašytojo, diplomato Jurgio Savickio 125-osios gimimo metinės • **6-as psl.** Bernardas Brazdžionis. Dedikacijos kaip akacijos (2) • **7-as psl.** Astrida Petraitytė. Makabriškasis paralelinis pasaulis • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: Pranas Visvydas. Sielos kūrimas savyje • Metų knygos rinkimai. Aušra Kaziliūnaitė

DR. DOVILĖ BUDRYTĖ:

„Reikia bent šiek tiek panirti į Adomo 2 gyvenimą“

Šį pusmetį JAV gyvenanti lietuvė dr. Dovilė Budrytė dalį savo akademinį atostogų praleido Lietuvoje, pro bono dėstydamą Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute. Politikos mokslus dėstanti lietuvė įsitikinusi, jog šiandien aukštasis mokslas ir jam atstovaujančios institucijos ypatingą dėmesį turėtų kreipti ne tik į dėstymą ir/ar tiriamąjį darbą, bet ir į action research, t. y. skatinti studentus ir dėstytojus drauge dalyvauti visuomeninėje veikloje. Nuo 2007 metų Georgia Gwinnett koledže (JAV) dirbanti dr. Budrytė neslepia, jog iš pradžių tokia jos aukštosios mokyklos filosofija atrodė abejotina ir įtartina. Šiandien ji ne tik mato, jog pasirinktas modelis veikia, bet ir pati aktyviai jį naudoja ir ieško naujų jo taikymo būdų dirbdama su studentais. Tai įrodo ir 2015 metais jai paskirtas pedagoginis apdovanojimas už geriausią dėstymą visoje Georgia valstijos universitetų sistemoje.

Šį rudens semestrą praleidai akademinėse atostogose, bet neatostogavai – dėstei VU TSPMI magistrantams. Kaip sekėsi dėstyti? Kokios patirties pasisėmei? Kas patiko, kas ne? Ką pavyko įgyvendinti ir ko – nepavyko?

Ėjau labai atvirai, nieko nesitikėdama. Norėjosi įgyti kitokios patirties, juk institutas turi labai gerą vardą. Norėjau taip pat pažiūrėti, kaip studentai pasiruošę, kaip bendrauja, kokie dėstymo modeliai. TSPMI studentai tikrai labai šaunūs: žino demokratijos pagrindus, ateina į paskaitas, noriai skaito ir bendrauja. Daug ko iš jų išmokau. Kolegoms JAV rašiau, kad turbūt grįšiu išlepusi ir daug daugiau tikėsiuosi iš savųjų studentų. Bet vienas didelis skirtumas yra tas, kad, pasak keleto studentų, jie *a priori* turi pagarbą profesoriams. Tai man buvo atradimas. Kai aš einu į savo paskaitas koledže, nesitikiu, kad mane iškart ims gerbti. Aš turiu tą pagarbą užsitarnauti, įrodyti. Tiesą sakant, galbūt kai kurie manęs net ir niekada negerbs. Gali būti toks variantas, ir jų būna. Tiesiog su kai kuriais nepasiseka to ryšio užmegzt. Bet reikia eiti toliau. Reikia pamėginti įrodyti, kad mano pateikiamos žinios ir patirtys jiems bus reikalingos ateityje. Taip pat pastebėjau, jog Lietuvoje studentų išsilavinimo lygis yra homogeniškesnis.

Ar tai gerai, ar blogai?

Tai tiesiog faktas. Aš linkėčiau visiems Lietuvos universitetams pritraukti daugiau užsienio studentų. Mano klasėje yra du studentai iš užsienio, ir jie pateikė ištis kitokių išvalgų. Kaip būtų įdomu, jei paskaitoje sėdėtų žmonės su įvairiomis gyvenimo patirtimis! Mano nuomone, skirtingų kartų buvimas universitete yra labai svarbus. Todėl įvairovė aukštojoje mokykloje yra būtina.

Tavo aukštoji mokykla gerokai skiriasi nuo tradicinių Amerikos universitetų. Papasakok apie ją.

Pradėjau koledže dirbti 2007 metais, o pats universitetas įkurtas 2005 metais. Tai buvo mažas universitetas – tik su 200 studentų ir saujele dėstytojų. Vieną dieną atėjo mūsų prezidentas ir sako: nuo šiol mūsų šūkis bus „We are transforming higher education“ (Mes keičiame aukštąjį mokslą). Iš pradžių į tai žiūrėjau skeptiškai, ką čia labai jau rei-

Dr. Dovilė Budrytė

VU TSPMI nuotr.

kia keisti, tada pagalvojau. Ir dar pagalvojau, kur aš čia ilindau? Tik po poros metų darbo savo mokykloje supratau, kas norima padaryti ir kodėl šis pasirinktas modelis veikia. Idėja buvo ta, kad liberaliųjų mokslų (angl. *liberal arts*) modelis turi būti prieinamas ne tik turtingiausiems, bet ir žmonėms, kurie praktiškai neturi jokių pasirinkimų savo gyvenime. Mano aukštoji mokykla parodė, jog liberaliųjų mokslų modelis gali veikti ne tik privačiuose universitetuose, bet ir vadinamuosiuose paprastuose valstybiniuose universitetuose. Universitetas buvo statomas taip, kad kiekvienoje klasėje nebūtų daugiau nei 30 žmonių. Tai vienas pagrindinių edukologijos principų – mažos grupės, asmeninis ryšys tarp dėstytojo ir studento. Daug lėšų ir dėmesio skiriama mentorystei – kad studentas turėtų, kas jam pataria. Žinoma, yra problemų, ir baisių. Yra studentų, kurie praranda namus, kurie yra benamiai. Ilgainiui pamatėme, kad reikalingi papildomi žmonės, kurie padėtų spręsti ir tokias ar panašias problemas. Čia ir yra ta akademinio gyvenimo transformacija – visiška priešingybė nei sėdėjimas dramblio kaulo bokšte. Mūsų mokykloje vyksta pats tikriausias žmonių ugdymas.

Iš pradžių į tokį naują mokymo modelį žiūrėjai skeptiškai. Kas nutiko, jog šiandien ne tik matai jo prasmę, bet ir pati esi karšta jo gynėja ir praktikė?

Iš vienos pusės, reikia turėti gerą širdį ir kiekvieną žmogų, koks jis bebūtų, mylėti. Ir tuo pat metu reikia būti geru, normaliu akademiku, nes yra ir tokių studentų, kurie nori skaityti, laukia kritiškų pastabų. Taigi vienu metu dėstytojas mūsų universitete atlieka keletą vaidmenų. Nėra lengva tai atlikti, bet reikia sau pasakyti: arba aš tai darau, arba ne. Arba einu į tradicinį universitetą. Ir Lietuvoje, ir Amerikoje atskirtis tarp turtuolių ir vargšų didėja. Žmonėms, ateinantiems iš pradinių skurdo pozicijų, galimybė lankyti aukštąją mokyklą yra beveik vienintelis būdas ką nors pakeisti savo gyvenime. Gal ne visi baigę mūsų universitetą bus Nobelio premijos laureatai, toks ir nėra tikslas, tikslas yra, kad jie būtų ne tik Amerikos, bet ir pasaulio piliečiai. Kad nepradėtų galvoti kaip vienos grafystės gyventojai, bet galvotų kaip pasaulio gyventojai. Aš tikiu, kad universitetas gali būti ir ta vieta, kuriame skatinamos bendražmogiškos, tarptautinio bendradarbiavimo idėjos. Universitete neturi būti skatinamos idėjos: „aš tik už save“, „kad tik gaučiau geresnį darbą“ ir pan.

Tavo pareigos ištis išeina už tradiciškai suvokiamų dėstytojo pareigų. Kokios dar yra Tavo pareigos ir atsakomybės?

Mūsų universitetas sudarė sutartį su telefonų kompanija, kuri davė mums mobiliuosius telefonus ir nešiojamus kompiuterius. Nebuvo tiesiai pasakyta, bet pasidarė aišku, kad jei dėstytojas turi telefoną, studentai gali jam skambinti arba rašyti elektroninius laiškus bei SMS žinutes. Kas yra įdomu, kad žmonės tikrai neskambina kokią ketvirtą valandą

ryto. Net jeigu jie neturi gerų bendravimo įgūdžių, žmonės taip nesieltgia. Užtat jie žino, kad, kažkam nutikus, jie gali susisiekti su manimi. Taigi bendravimas su studentais, bendravimas su kolegomis, bendravimas su visuomene mūsų universitete yra normalus dalykas, juk esame vienos bendruomenės nariai. Kita pareiga – tai darbas su studentų organizacijomis, kurių mūsų aukštojoje mokykloje yra daugybė. Daug mano mokyklos dėstytojų dalyvauja bendruomeninėje veikloje. Pavyzdžiui, mes bendradarbiaujame su viena organizacija, kuri skatina visus piliečius aktyviai dalyvauti politinėje veikloje. Yra ir kitų įvairiausių bendruomenių, kaip antai, Atlantos Lietuvių Bendruomenė. Praėjusiais metais mano universitete vyko lietuvių kilmės istoriko Vėjo Liulevičiaus paskaita ne tik universitetui, bet ir visuomenei, kurią rėmė Atlantos LB. Tai irgi labai svarbu. Be dėstymo taip pat vyksta studentų įtraukimas, angliškai – *student engagement*. Tai atskira dėstymo sritis, bandant paskatinti studentų bendravimą ir bendradarbiavimą ir su savo bendramoksliais. Vienas iš būdų tai skatinti yra grupiniai projektai. Mūsų universitete ši veikla yra laikoma tokia pat svarbia kaip ir tiriamasis darbas. Taip pat skatinamas tarnavimas visuomenei, savo profesijai, koledžiui. Ir, žinoma, yra mokslinis darbas, kuris mano aukštojoje mokykloje apibrėžiamas labai plačiai.

Numanau, kaip į tokias dėstytojo pareigas replikuotų Lietuvos universitetų dėstytojai: pas mus visai kitokios sąlygos, tokiai veiklai nėra laiko, lėšų ir pan.

Mūsų universitetas nėra elitinis. Beje, daug kam nepatiktų šio žodžio vartojimas. Ir dėstytojai dirba daug. Pavyzdžiui, jeigu nėra papildomų pareigų, dėstymo krūvis yra didelis – keturios paskaitos arba 12 dėstymo valandų per savaitę. Plius studentų įtraukimas, tarnavimas visuomenei ir t. t. Bet paslaptis yra kitoks mąstymas. Jeigu pradedi sau sakyti, kad tai, ką studentas daro ne paskaitų metu, yra lygiai taip pat svarbu, kaip ir tai, ką jis veikia paskaitų metu, tai visiškai pasikeičia mąstymas. Nesakau, kad turi būti sumažintas paskaitų skaičius ar pan., bet jei pradėsime kitaip galvoti apie, pavyzdžiui, studentų praktinio darbo svarbą arba bendravimo su žmonėmis svarbą, pamatysime, kiek daug galima studentus išmokyti. Taigi dėstant svorio centras perkeliamas kitur – į studentą, nuimamas susitelkimas į „elitinę“ profesūrą ir žiūrima, kaip studentas dirba, su kuo jis bendrauja.

Už tokią papildomą veiklą su studentais Tavo universiteto dėstytojai negauna papildomo atlyginimo?

Bent jau pas mus universitete tai nėra apmokama. Ieškant naujų žmonių, iškart jiems pasakoma, kad bendravimas su studentais, tarnavimas visuomenei bus jo ar jos darbo dalis. Vadinasi, nėra taip, kad atskaitai savo dvylika valandų, uždarei duris ir tuo tavo darbas pasibaigė. Kita vertus, tai nėra ir toks

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

modelis, kur dėstytojas dirba iki išsekimo. Ne. Tarnavimas tampa žmogaus laimės dalimi. Apie tai gražiai rašo David Brooks savo knygoje *The Road to Character*. Jis skiria du žmogaus tipus: Adomą 1 ir Adomą 2. Adomas 1 rūpinasi savo gerove ir karjera, o antrasis renkasi tarnystę kitiems, kai užmirštas kopimas į viršų, kai užmirštama karjera, o prioritetu pasirenkamas savęs dalijimas, panirimas į bendruomenę. Brooks sako, kad kai XXI amžiuje kalbame apie žmogaus laimę, reikia bandyti tuos du modelius suderinti. Jo nuomone, bet kuriam žmogui reikia bent šiek tiek panirti į Adomo 2 veiklą ir gyvenimą. Ne kiekvienas gali būti Adomu 2, nes tai ištis altruistinis modelis. Rašytojas ir nesako, kad kiekvienas turi juo tapti. Bet jis teigia, jog tie modeliai turi bent šiek tiek persidengti.

Tavo aukštosios mokyklos pasirinktas modelis yra sėkmingas vien tik žiūrint į išaugusį studentų skaičių – nuo 200 iki 12 000. Kokie kiti rodikliai sako, jog jis sėkmingas?

Kitas būdas sužinoti, ar pasirinktas kelias teisingas, yra vertinimo procesas. Mes vertiname pirmų metų studentus ir vėliau, jau jų studijoms įsibėgėjus. Vertiname jų rašinius ir testus, t. y. jų žinias. Kelerių metų rezultatai rodo, kad jie išmoksta. Vadinasi, mes juos ne tik įgalinome, bet ir suteikėme jiems žinių. Žiūrime ir į studentų sėkmę po studijų, ar jie sugeba įstoti į kitus universitetus, ar sugeba gauti darbus. Taip, sugeba. Bet įdomu ir tai, kad yra nemažai studentų, kurie po studijų niekur nestoja, dažniausiai dėl šeiminių ir ekonominių priežasčių. Nepaisant to, nemažai jų labai teigiamai vertina savo studijas, pažymėdami, kad, pavyzdžiui, politologijos studijos jiems suteikė žinių, kaip veikia galios struktūros, jie išmoko geriau rašyti ir kalbėti, jie geba perprasti organizacinę kultūrą. Tokių pavyzdžių yra ne vienas. Tie vadinamieji minkšti – bendravimo – įgūdžiai šiais laikais yra pagrindiniai įgūdžiai.

Vadinasi, Tu šiandien į aukštąją mokyklą siūlai žiūrėti ne tik kaip į dėstyimo

ir tyrimo, bet ir į savanorystei, tarnavimą visuomenei tinkamą vietą?

Labai svarbu bent jau tą klausimą kelti. Kad yra toks dalykas kaip *action research* ir kad galima jį vystyti. Man atrodo, kad tokia veikla turėtų būti visos visuomenės reikalas, ji turėtų būti vertinama lygiai taip pat, kaip ir straipsnio ar tyrimo išspausdinimas. Tas universitetų reitingavimas yra pagrįstas kapitalizmo, vadinamuoju *corporate university*, modeliu. Amerikoje to yra, ir Lietuvoje to jau nemažai. Mes daugiau surenkame taškų, mes geresni nei kitas universitetas, mūsų studentai gauna geresnius darbus ir t. t. Negerai, kai ta pati logika, kuri veikia verslo pasaulyje, yra perkeliama į akademinę bendruomenę, net nesusimąstant, kokios to yra pasekmės. Pavyzdžiui, kuris Amerikos universitetas: Harvardo ar Howardo (pastarojo misija – įgalinti afroamerikiečius) yra geresnis? Jei matuosime juos toje pačioje skalėje, rezultatas yra aiškus (*juokiasi*). Čia reikia klausimą kelti: ar nėra kitų kriterijų, vertinant universitetų ir dėstytojų veiklą?

Šalia savo visuomeninės veiklos, dėstyimo, savo studentus supažindini ir su Lietuva, apie Baltijos šalis dėstai kursą. O visai neseniai Tavo koledžas pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Vytauto Didžiojo universitetu.

Mano identitetas yra daugiasluoksnis. Nesu tik iš Vilniaus, iš Lietuvos, aš tuo pat metu esu ir iš Atlantos, iš JAV, ir tam tikrais atvejais – iš kitų šalių, iš viso pasaulio. Leonidas Donskis viename komentare 15min.lt rašė: „Man skauda.“ Man gal ne tiek skauda, kiek man rūpi. Man rūpi, kas darosi kitur. Šiais laikais negalima dėstyti tarptautinių santykių, jei tau nerūpi. Aš niekada nepamiršiu, iš kur aš esu, bet turiu pripažinti, kad man rūpi ir kas darosi su kitais žmonėmis. Kai pradėdame žiūrėti iš „man rūpi“ politinio taško, tas kitas modelis neatrodo toks jau ir keistas. Gal tada ir Brooks Adomas 2 galėtų būti dažnesnis svečias mūsų dabartiniame pasaulyje?

Kalbino **Dalia Cidzikaitė**

Lapkričio pradžioje LNB Lituanikos skyriaus renginyje. Iš kairės: žurnalistas Vyktintas Pugačiauskas, dr. Dovilė Budrytė, Valdonė Budreckaitė ir ambasadorė Gintė Damašytė. Sauliaus Vasiliausko nuotr.

METŲ KNYGOS RINKIMAI

Vladas Braziūnas

STALO KALNAS

PO VIDURNAKČIO

vėduoklės formos langas
virš prieškambario durų
vaiduokliai orūs renkas
akuotai puokščių duria

jaučiuosi neskaitytas
it Rilkės Rožių ciklas
dienoraščio petitą
seni sienojai ciksi

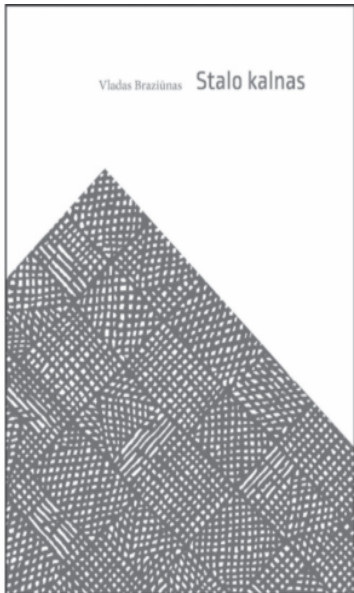
kinivarpos vienuoliai
vėluodami dainuoja
apyaušrio valandomis

griežia retais dantimis
akuotų ietim apmėto
palieka – iš lėto, iš lėto

kažkas iš miego, kažkas iš niekur
taikos pabusti
kai nebeaišku, smėlis ar sniegas
kapus užpustė

tyliai kaip žalčio nugara vėjas
pilkas ledynas
vaikšto pažliugęs, kol priartėja
prie pilkapyno

pinasi žliugės, visos vienodos
pinas ir vysta
vyšnių žydėta ledyno soduos
žydėta vyšnių

Vladas Braziūnas. Stalo kalnas. Eilėraščiai. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2014

MIGLOS GEOGRAFIJA

tuose namuos, kur miglos mito
laikais metaforų ir mitų
beliko apeigos – apeiti
tik artimųjų kapelius

atšaukti trukmę ir suglusti
į dabartį, bet ji nekrustels
įsmigus – spindulio akuotas
praradęs galią pasiduot

šešėliams sėlinant nuo šuvių
apkurtusiom alksnynų biržėm
ir mudu, atmintie, sudiržom
ir gaižūs mūsų paakiai

ledais apėjo uosio vartų
spyna, per vasarą girgždėjus
dainuoja dulsiai Dievo vėjas
bet kulkos ariją nušvilps

JŪRATĖ MARIJA JARONIENĖ

DŽIUGUSIS IR GRAUDUSIS GYVENIMO ŽAVESYS

Jūratė Marija Jaronienė

Kaunietė tautodailininkė Jūratė Jaronienė gyvenime matė ir šilto, ir šalto, bet išlaikė jaunatviškai skaidrią dvasią, kurią atspindi jos eilėraščiai ir paveikslai. Menotyrininkai jos kūrybos stilių vadina naivizmu, o aš pridurčiau, kad tai džiugusis naivizmas, kuris aukštyn pakylėja žiūrėtojo širdį. Su savo kūriniais ji dalyvauja ne tik Lietuvos, bet ir tarptautinėse parodose (Lenkija, Suomija, Slovakija).

Baigusi Kauno Politechnikos institutą (dabar Kauno technikos universitetas), daugiausia dirbo pedagoginį darbą. Šiuo metu yra socialinė darbuotoja, aktyvi KTU žygeivių klubo narė.

A. Ž.

Malda

Dangau, atsiųsk man tos Versmės
Iš aukšto savo gylio
Išdegę mano upės tartum mirę...
Tik ievos klaidžioja
Baltom naktim dar paupiais,
Tik bėga gerti stirnos
Iš įpročio rytais,
Tik akmenys rasoti guli dugnuose,
Ir visos Žemės šventės
Nuskendę gelmėse.

Dievdirbio

Liongino

Šepkos atminimui

Į Tavo sielą įaugo medis –
Su dangum susiliejo...
Pakelės kryžių medinis rožančius
Taip garsiai kalba:
Būk palaiminta, žeme,
Kuri nešioji,
Kuri maitini,
Kuri girdai –
Per žmogų, visai mažytį –
Klystantį,
Kenčiantį...
Ir duok jam meilės
Ir didelę riekę tikėjimo.
Ir palaimink ieškojimus jo,
Kurie virs atradimais –
Kituose šimtmečiuose,
Kituose žmonėse,
Per paprastą žmogų,
Kuris sau iškalė kryžių.

Prie Gražinos

Didelytės kūrybos

Visas pasaulis –
Žiedai
Ir lapai,
Ir šaknys –
Vienoj esmėj...
Balta – juoda
ir balta juoda.
Juokiasi rauda
juokiasi, rauda
žolynai skambūs.
Gijos nematomos
jungia upokšnius
į didelę upę,
Jungia lašus
į plačius ir gilius
Vandenynus...
Baltoj esmėj
juodos liūdesio salos
nuplaukia,
nuplaukia,
O į gelmes juodas
žiburėliai kaip žvaigždės
vis krenta
ir krenta,
Tyliai taip, paprastai –
tam,
kad būtų šviesiau...

Žiemos atšvaitai

Prisikėlimas

Ir vėl gimiau –
iš skausmo,
iš laukimo,
ir iš tikėjimo,
iš praradimo,
spalvų,
žiedų,
kvapų
senam Gėlyne
GYVENIMO
Žmogum gimiau.
Iš naujo prarandu
ir atrandu iš naujo,
ir viską tartum
pirmąkart liečiu –
svaigina, degina
jausmai ir žodžiai,
tarytum vaikas
vėl naiviai tikiu.

Netektis

Kai Tu išėjai –
Suskeldėjo
Į šviečiančias daleles
Mano mažas pasaulis...
Jų atspindžiuose
Matau, jaučiu
Spalvas, garsus...
Jose atsispindi akimirkos
Prarasto laiko...
Lyg šešėliai praplaukia
Žmonės, daiktai
Tyliai plačiai išmėtyta –
Taip plačiai išmėtyta –
Nebesurinksi...

Simonui Daukantui atminti

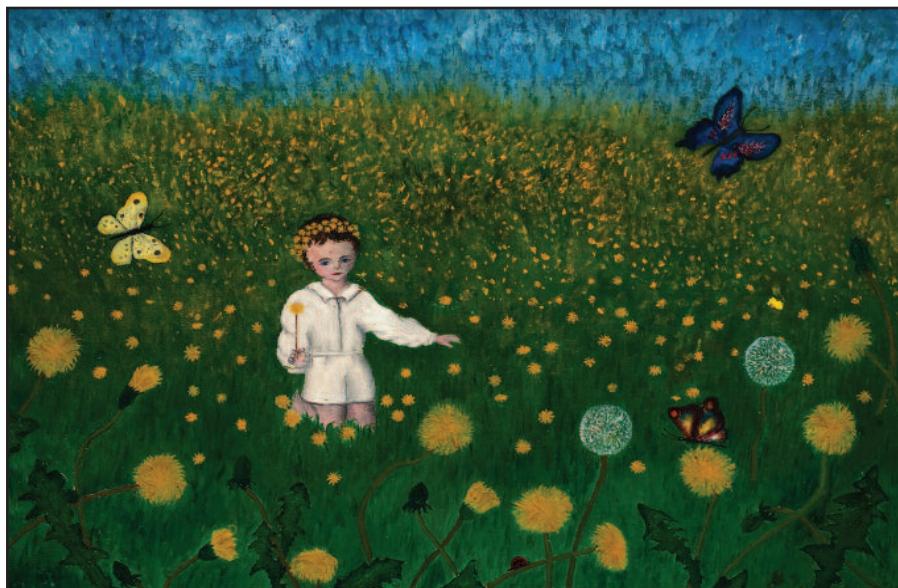
Tavo paminklo šešėlyje stoviu
kaip laukianti Žemė,-
kad grūdą įbertum
šaltąja ranka –
į sopančią dirvą prabočių...
Gyviejiems – nuo mirusių –
sėklą teisybės.
Tai Jūsų valia
ir tikėjimu ji išnešiota!
O Saulė geroji
ir vėjai, ir lietūs
ir net pats Perkūnas
Augins žalią daigą
ir varpą brandins
vis mylėdams,
Kad taptų mūs Kūnu...

Prisiminimai

Mano gryčioje –
Be langų, be durų –
Nieko neliko,
Tik vienas altorius.
Vėjas pro langus
išpučia džiaugsmą,
Daiktai išmėtyti...
Čia manęs nebėra...
Sugrįžtu tiktai melstis.
Nors kiekvienas daiktelis
Sąnariu tapęs
Ir girgžda, vos prisiminus.
Visas kūnas
iš sopulių sudėtas...

Lieptelis Dzūkijoje

Pirmoji Komunija

Paminėtos rašytojo, diplomato Jurgio Savickio 125-osios gimimo metinės

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Pernai gegužę sukako 125 metai metų nuo žinomo Lietuvos rašytojo ir diplomato Jurgio Savickio (1890–1952) gimimo. Sukakties proga buvo parengta jubiliejinė ekspozicija, plačiai atskleidusi rašytojo gyvenimo ir kūrybos akimirkas. Gruodžio pabaigoje J. Savickio jubiliejus paminėtas Kaune, ir toks laikas pasirinktas neatsitiktinai – gruodžio 19-ąją Kauno nacionaliniam dramos teatrui sukako 95-eri, o būtent šiam teatrui J. Savickis vadovavo 1928–1930 metais.

Abi sukaktys paminėtos Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje, kur iki sausio vidurio eksponuojama paroda „Susitikimas su Jurgiu Savickiu“. Joje galima pamatyti įdomių istorinių dokumentų iš rašytojo diplomatinės karjeros, fotografijų, taip pat Lietuvoje ir kitose šalyse išleistus jo kūrinius. Atskirą ekspozicijos dalį sudaro medžiaga apie V. Krėvės dramos „Šarūnas“ pastatymą Valstybės teatre tuo metu, kai jo direktoriumi buvo J. Savickis, iš Maskvos dailės teatro 1929 metais pakvietęs režisierių Andrių Oleką-Žilinską. Šis spektaklis tapo dideliu kultūros įvykiu Kaune.

Fotografijos ir dokumentai parodoje pateikiami iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo, taip pat iš J. Savickio krikštąsūnio, buvusio ilgamečio Prancūzijos Lietuvių Bendruomenės pirmininko Perkūno Liutkaus asmeninio archyvo. Renginio metu jo dalyviai pamatė unikalų dokumentinį filmą, kuriame atgimė J. Savickio ir jo kaimyno Antano Liutkaus, Perkūno tėvo, bendravimo akimirkos Prancūzijoje, kurioje prieš mirtį gyveno rašytojas. Šis filmas įgarsintas paties P. Liutkaus, kuris dažnai lankosi Lietuvoje ir turi čia daug bičiulių.

Ariogalos valsčiaus Pagausančio dvare gimęs būsimasis rašytojas dažniausiai prisimenamas kaip vienas originaliausių ir moderniausių lietuvių rašytojų. Pasak literatūros tyrinėtojų, šis autorius bene pirmasis sulaužė kaimiškosios lietuvių prozos tradicijas, o tam įtakos turėjo faktas, kad jo gyvenimas prabėgo dideliuose miestuose – per du tarpukario dešimtmečius Lietuvoje J. Savickis praleido vos porą metų. Visą kitą laiką jis skyrė diplomatinei tarnybai, daugiausia – Šiaurės ir Skandinavijos šalyse. Jo mylimiausia šalis buvo Danija.

Maironio lietuvių literatūros muziejaus Senosios literatūros skyriaus muziejininkė, rašytoja Nijolė Raižytė minėjimo metu sakė, kad kalbėti apie J. Savickį sudėtinga, nes ir jo charakteris buvo neeilinis, ir autobiografija labai spalvinga, ir jo kūryba išskirtinė. Kai savo lėšomis Berlyne J. Savickis 1922 metais išleido pirmąją novelių rinkinį „Šventadienio sonetai“, knyga Lietuvoje sutikta labai prieštaringai dėl savo negirdėto modernumo, ne kaimo, kaip dažniausiai lietuvių literatūroje buvo iki tol, o Europos didmiesčių vaizdavimo, visai kitokios stilistikos, impresionistinio pobūdžio.

„Vėliau Amerikoje, Niujorke buvo išleistos jo novelės ‘Raudoni batukai’, o Čikagoje – karo metų dienoraštis ‘Žemė dega’, atkreiptas dėmesys į rašytojo kūryboje vyračius aštrios ironijos, humoro bruožus, skepticizmą, kai tarsi nieko nevyksta, bet iš kasdienybės detalių yra sukonstruojamas stiprus meno kūrinys”, – teigė N. Raižytė. Ji pridūrė, kad atkūrus Nepriklausomybę literatūrologės Jatinos Žekaitės dėka buvo išleisti J. Savickio „Raštų“ šeši tomai, prisiminimų knyga apie jį.

Rašytojo kūrybos tyrinėtojai atkreipia dėmesį, kad meniška jo prigimtis paliko ryškų pėdsaką karjeroje ir ne visada lengvino diplomatinę tarnybą. J. Savickis mokėjo bendrauti su įvairiausiais žmonėmis, jam gerai sekėsi savo kultūriniais projektais sudominti kitus, bet rašytojas taip ir neišmoko tvarkyti pinigų – tiek savų, tiek ir valdiškų, jam ne itin sekėsi plėtoti prekybinius ar ekonominius Lietuvos ryšius atstovaujamos šalyse, tad dėl to nuolat sulaukdavo priekaištų.

„Charakteris mano ūmus, šuniškas, aš pats – gi-

Rašytojas ir diplomatas Jurgis Savickis

burge kaip Nukentėjusiems nuo karo šelpti draugijos įgaliotinis, tų metų pabaigoje buvo pasiūstas į Kopenhagą, kur turėjo suskaičiuoti Vokietijos stovyklose laikomus lietuvius karo belaisvius ir pasirūpinti jų grįžimu į tėvynę. 1919 metų sausio 1 dieną užsienio reikalų ministras Augustinas Voldemaras paskyrė J. Savickį oficialiu Lietuvos atstovu Kopenhagoje, vėliau taupant lėšas Lietuvos atstovybė Kopenhagoje nutarta uždaryti, o J. Savickis perkeltas dirbti laikinuoju reikalų patikėtinu į Helsinkį.

1927 metų vasarą Lietuvos atstovybė Suomijoje buvo likviduota, J. Savickis grįžo į Kauną, ir prasidėjo naujas įdomus etapas jo gyvenime. Tų metų rugėjį jis pradėjo eiti Užsienio reikalų ministerijos Teisių ir administracijos departamento direktoriaus pareigas. Ši tarnyba J. Savickiui neatrodė sunki, darbas baigdavosi per pietus, algos už tai jis gaudavo net 1 120 litų. Kai gavo netikėtą pasiūlymą vadovauti vieninteliui tuo metu profesionaliam Valstybės teatrui Kaune, jį priėmė, o už šias antraeiles pareigas premjero A. Voldemaro potvarkiu jam buvo skirta dar pusantro tūkstančio litų per mėnesį. Toks dosnumas aiškintas tuo, kad, dirbdamas dviejuose darbuose, J. Savickis nebegalės skirti laiko kūrybai ir gau-

rių girinis, tarsi sulaukėjęs batsiuovys, nors sielos gilumoje tikiu, kad kur nors bažnyčios ar valsčiaus archyve arba dar kur nors yra dokumentai apie mano nenuginčijamą bajorišką kilmę. Tai jaučiu savo kraujyje”, – 1923-ųjų rudens laiške žmonai rašė J. Savickis. Ir ištis jo senelė Rozalija Rimaševskaitė buvo senos, nuo 1670 metų savo istoriją skaičiuojančios dvarininkų giminės atžala.

Pirmasis pasaulinis karas pasuko J. Savickio gyvenimą netikėta linkme – 1915-ųjų rudenį jis atsidūrė Pe-

ti iš jos pajamų.

Apie šį laikotarpį renginio metu įdomiai papasakojo žinomas Lietuvos režisierius, buvęs Kauno dramos teatro vadovas Gytis Padegimas. Priminęs, kad pirmasis profesionalus Lietuvoje Valstybės teatras tuomet veikė dabartinio Kauno muzikinio teatro patalpose, o pirmasis spektaklis – Juozo Vaičkaus režisuotos Hermanno Sudermanno „Joninės” buvo parodytos 1920 metų gruodžio 19 dieną, jis papasakojo, kad teatro kolektyvas labai šiltai priėmė naują vadovą, labai jį mėgo ir kai 1930 metais J. Savickis apsisprendė palikti teatrą, jo gailėjosi ir bandė atkalbėti nuo tokio žingsnio, o išleistuvėse dalyvavo didžiulis būrys žmonių.

„Kai J. Savickis pakvietė į teatrą iš Maskvos A. Oleką-Žilinską, tai buvo didelis kokybinis šuolis, teatras pakilo į tarptautinį lygį, o ‘Šarūno’ pastatymas su Juozo Gruodžio muzika buvo didžiulis kultūrinis įvykis to meto Kaune ir visoje Lietuvoje, kai, anot rašytojo Balio Sruogos, ištisas savaitės visi tik ir kalbėjo apie naujojo spektaklio pastatymą. Kai J. Savickis paliko teatrą, jį pakeitė būtent A. Oleka-Žilinskas, kuris į Kauną iš Maskvos pakvietė genialųjį režisierių, aktorių ir pedagogą Michailą Čechovą”, – pasakojo G. Padegimas.

1930-ųjų pradžioje J. Savickis atvyko į Stokholmą, po kelerių metų buvo perkeltas dirbti į Rygą, kur nepritapo, o 1938-ųjų pabaigoje jis buvo paskirtas dirbti į Ženevą Lietuvos atstovu Tautų Sąjungoje. 1940-ųjų birželis buvusį diplomata užklupo jo viloje Pietų Prancūzijoje, kur jis išvyko pailsėti ir atsidėti kūrybai. Čia jis ir pasiliko iki gyvenimo pabaigos 1952 metais, čia turėjo savo vilą, pavadintą „Ariogala”, kur dažnai lankėsi jo kaimynas, Lietuvos diplomatas Antanas Liutkus, poetas Jonas Aistis.

Jubiliejiniam renginyje apie bendradarbiavimą su A. Liutkaus sūnum Perkūnu Liutkum įdomiai papasakojo Lietuvos ir Prancūzijos asociacijos Kauno skyriaus vadovė Birutė Strakšienė. Pirmą kartą dar 1990 metais su veikliuoju Prancūzijos lietuviu susitikusi moteris pasakojo, kaip svarbu jam buvo puoselėti rašytojo J. Savickio atminimą, saugoti visus dokumentus, laiškus, filmuotą medžiagą ir ją perduoti Lietuvai.

„J. Savickio krikštąsūnis tiesiog spinduliuoja meile Lietuvai, dažnai čia lankosi, o dabar jo planuose – įamžinti savo tėvo Antano Liutkaus atminimą kitų metų gegužę surengiant Maironio literatūros muziejuje jo dailės darbų parodą, nes A. Liutkus nemažai tapė, paliko daug portretų, peizažų, buvo surengęs savo darbų parodą Paryžiuje, bet Lietuvoje jis nežinomas”, – pasakojo B. Strakšienė.

Nuotraukos ir dokumentai primena „Šarūno“ pastatymą Valstybės teatre 1929 metais.

Jubiliejinės ekspozicijos fragmentas.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Bernardas Brazdžionis

DEDIKACIJOS KAIP AKACIJOS (2)

Pradžia 2015 m. gruodžio 28 d. „Kultūroje”

* * *

Ieškom mes pasauly pilnaties –
Kartais randam, kartais nesurandam,
Ir pabudę vidury nakties
Ne su mūzom, o su džetais skrendam.

Ieškom mes poezijos gelmių
Kasdienybėn lig pusiau įbridę.
Iš gyvenimo ir aš tiek daug semiu,
O ant kranto tartum žiedas žydi

Mūsų metai, mūsų atminties
Trupiniai dienų, likimui likę...
Ieškom mes pasauly pilnaties
Ir neradę vėl svajonei tikim...

* * *

Linotipininkai švino daug išmėto,
Daug kartografaai pribarsto rašmenų,
Kai kariškiai ima verstis ir poetai
Lino-tipo karto-grafijos menu.

Brūkšnij, du, ar tašką, rutuliuką
Čia mažesnij, ten didesnij padarai,
O skaitytojo akyse vandens kliuka:
Upės, balos, marios, ežerai...

Tik kartografas tuo skiriam nuo poeto,
Kad jis niekur nepapaiso debesų,
O poetui kiekvienoj tamsesnėj vietoj
Skausmo, jausmo, tartum debesų, gausu...

Jie ir vaikšto vien tik debesėliais,
Kur tik koją dės, tenai žvaigždė,
Dengia nuodėmę ne rūbais, o šešėliais,
Ir ne duoną valgo – LSD (ė)!

Gal ir perdėjau čionai kas pasakytą, –
Tai poetų, ne kartografo sritis...
Tiek ta proga pasakiau, o visa kita
Tepasako „Pilnatis”.

* * *

Praėjome pro Putiną,
pro Sruogą ir pro Binkį,
Poezijai nebūtiną
Pegasą pasikinkę.

Pajudinome santvarką
kūrybai įprastinę,
Pradūrėm stogą Santvaro
cimbolų palapinei.

Ataidi dienos tolimos
jaunystės panoramos,
Kai svaidėm ir kai skolinom
jausmus žaibais, ne gramais!

Bendram kely turėjome
ir Kuosą, ir Miškinį,
Nėrį Nėry panėrėme
su Lenino bikini...

Ir buvome viskam geri,
ir buvo visa gera...
Dabar: „Noli me tangere”
abiem ištarti dera.

Mackų-mekų gadynėje
et tutti tutti quanti
Ir mes pasigadinę jau
lyg pradedam mekenti...

Paklaus žmona išklausiusi:
„Bernardai, kur moralas!”
Kai kurmiai saulėn rausiasi
ir mes neberealūs...

* * *

Praėjom pro vidudienį –
Kaip kaito kraujas – nebekais,
Nors kartais dar pabudini
Pusiau rimtais, pusiau juokais.

Ką radom, efemeriskai
Palikom visa praeity,
Teskaito buhalteriskai
Kitur kitiems kitaip kiti.

Vieniems tatai poezija,
Kitiems tiktai erdvė tuščia,
Treti į Polineziją
Gal skris su nesava pačia...

Gale rinktinės sąrašas
Kas mecenavo žygį mūs
Visas nušluosto ašaras
Ir gundo taip išreikšt jausmus:

Yra gyvų krūtinėje
Idealizmo trupinių,
Tegu toje rinktinėje
Sau ras patinkamą meniu.

* * *

Į komitetą šios rinktinės
Rinkos nariai
Valgyt – ne tortų, gert ne degtinės,
Bet santūriai

Vest propagandą, griebti už sprando
Mecenatus, –
Tūkstančių dešimt fondam sunešim
Mes per metus!

Sunešta buvo, nieks nepražuvo
Tikslams neaiškiems –
Todėl dėkoju tiems, kur aukojo,
Kur rinko – tiems!

Dzūkiškam dzūkui įtakos svorio
nepamiršau:
Ilgui Medziukui
šį egzempliorių
Pasirašau –

* * *

Bernardas Brazdžionis Lietuvoje

„Draugo” archyvo nuotr.

Iš gyvenimo išeinam
Nieko nesinešdami,
O pradėtą mūsų dainą
Žemėj tęsia svetimi.

Jaunaty pabudus dvasiai
Rašom priešpilnio lapus,
Tikim pilnatį surasią,
O surandam tik kapus...

Siekiai, viltys ir svajonės
Nepraras tačiau prasmės:
Žygį žemiškos kelionės
Likę pėdsakai žymės.

EPILOGAS

Eina poetas ant rankų pakėlęs
Gyvenimą tarsi karys karan.
Žodžiai – prieš vėją paleistos strėlės,
O lankas? Kas lankas?
Denke daran!

Širdį kaip knygą didelę atveria,
Netaria: „No pasaran!”
Žmonės jo knygą, it širdį atvirą
Supa ant rankų...
Denke daran!

Jo tan žodin net netikintys įtiki,
Tan nemeluotan, tikran.
Skeptike, piktas jausmų analitike
Kritike,
Denke daran, oh denke daran!

MAKABRIŠKASIS PARALELINIS PASAULIS

Astrida Petraitytė

Arvydas Anušauskas. KGB: visiškai slapta.
– Vilnius: Versus aureus, 2015. – 464 p.

Man smalsu: kažin kurią visuomenės dalį labiau įtrauktų ši knyga, suintriguotų pats makabriškas KGB fenomenas – nepriklausomos Lietuvos vaikus, apie sovietmetį tik iš tėvų, senelių ir knygų girdėjusių, ar – mano (žilagalvių) kartą, ne tik vaikystę-paauglystę „brandžiame socializme“ praleidusių, bet ir savos brandos sulaukusių, fone vis skambant „široka strana moja rodnaja“... Versdama šį A. Anušausko tomą, ir faktografijos, ir iliustracijų pritrombuotą, savais receptorėliais pajutau, kad šiurpulinga nuostaba būtent mano bendraamžius turėtų persmelkti... Žinia, ne sąmoninguosius disidentus ir ne šios saugumo sistemos klapčiukus, bet – naivuosius, šiek tiek sumankurtėjusius, „dorai“ besisukusius savo profesinėje – su valstybine ideologija nesusikertančioje – sferoje, savuose hobiuose, gal net labai dvasinguose... Tarsi kadais nerūpestingai perėjęs tiltą, dabar staiga sužinotum, kad tas visai nebuvoęs tvirtas, o po juo knibždėjo gyvatynas...

Iš tiesų monstriškas KGB pasaulis, palaipsniui ėmęs atsiverti įvariais liudijimais – žodiniiais ir rašytiniais – tuoj po Nepriklausomybės, žymia dalimi man buvo naujiena. Jaunystėj net ir į paslaptinius kuždesius „kiekviename kurse yra koks stukačius...“ sugebėdavau skeptiškai gūžtelti pečiais, priimdama tai kaip įprasto – nepagrįsto – *plet-kų* žanro pavyzdį. Ne, nenujaučiau, kokia galinga, išsiplėtojusi yra ši sovietinio „saugumo“ sistema – tarsi paralelinis pasaulis, vis dėlto egzistuojąs ne nepriklausomai nuo kasdieniškojo daugumos pasaulio, bet būtent juo besimaitinąs, jį persmelkdamas savais nematomais čiuptuvėliais...

Šioje knygoje, manau, daugeliui bus svarbus ir istorinis įvadėlis – bent man rūpėjo nuosekliai susidėlioti sovietinio saugumo evoliucinę grandinę: štai susiduri, pavyzdžiui, su ištarme „nkvd’istai“ ar „čekistai“ ir nelabai žinai, koks jų santykis su „kgb’istais“...

„Visos Rusijos ypatingosios komisijos (VČK; rus. *Vserosijskaja črezvyščajnaja komisija*) pirmininkas, vilnietis Feliksas Dzeržinskis visada buvo laikomas KGB pradininku, o žodžiai „čekistas“, „čekistinis“ virto bendriniais slaptosios tarnybos darbuotojams ir jų veiksmams apibūdinti.“ (p. 15–16) Ir t.t. – su institucijos metamorfozėmis, pavadinimų, iš dalies – ir darbo formų kaita, vis dėlto neprarandant pagrindinio tikslo – kovos su vidaus ir išorės „priešais“ („iki pat 1958 m. vienu pagrindinių KGB rūpesčių buvo galutinis ginkluoto pasipriešinimo likvidavimas bet kokiomis priemonėmis“ (p. 27), paskui užduotys „subtilėjo“).

Taigi autorius iškėlė sau uždavinį: apžvelgti KGB veiklą LSSR – Lietuvos socialistinėje sovietų respublikoje (su neišvengiama atožvalga į „centrą“ Maskvoje) nuo 1954 iki 1991 m., t.y. nuo po Stalino mirties reformuotos slaptosios tarnybos, kai ji atskirta nuo Vidaus reikalų ministerijos sistemos, tapo savarankia institucija prie SSSR Ministrų tarybos, iki galutinio KGB likvidavimo nepriklausomoje Lietuvoje po nepavykusio 1991 m. rugpjūčio pučo Maskvoje.

Anušauskui teko panarplioti ištisą platų tinklą – šios institucijos struktūros ir jos vykdomos veiklos, prisimenant, kad KGB dokumentai nebūtinai gali būti skaitomi „paraidžiui“ (o juk po Nepriklausomybės paskelbimo didelė dalis archyvų ir išgabenti, ir sunaikinti). Bet neišnarpliojus šio mazgo, mūsų istorinė atmintis liktų gerokai pritemdyta (ar – parausvinta). Juk ir tyrimų temos tikslinimas, pavadinime šalia „KGB“ priduriant „visiškai slapta“, yra esminis.

„Grifai ‘visiškai slapta’, ‘slapta’ dengė svarbius valstybės valdymo ir visuomenės poveikio elementus. Informacijos slėpimas, o paskui išgalėjęs ir jos dozavimas skirtingoms valstybinėms, visuomeninėms ar politinėms institucijoms iš tikrųjų labai komplikuoja valstybės istorijos sampratą.“ (p. 13)

Plakatas iš Sankt-Peterburgo KGB muziejaus. Užrašas apačioje skelbia: „Neplepėk!“

Mums vertai primenami ir lietuviškosios KGB „galva“ – Sovietų Sąjungos saugumo komitetas, ir „siamo dvynys“ – Komunistų partija („Per visą 1954–1991 m. laikotarpį LSSR KGB turėjo septynis vadovus, kuriuos paskyrė Maskvos KGB ir patvirtino LKP CK [Centro komitetas]“, p. 25), ir dažnų operacijų partneris – Vidaus reikalų ministerija. Profesiniai ryšiai neretai buvo stiprinami neformalia bendryste – pvz., „elitine“ medžiokle („Pirmojo [LKP] sekretoriaus Petro Griškevičiaus būrelyje savo vietą turėjo KGB pirmininkas J. Petkevičius. Kitame medžiotojų būrelyje šalia CK antrojo sekretoriaus Valerijaus Chazarovo ir Plano komiteto pirmininko pavaduotojo Algirdo Brazausko medžiojo keletas ministrų bei LSSR KGB pirmininko pirmasis pavaduotojas Pavelas Vorošilovas“, p. 35).

O KGB užslaptintoji sfera – tai ne tik agentai („stukačiai“), ir idėjiškai, ir už „Judo grašius“ šniukštinėjantys, kas kokį antisovietinį anekdotą pliaukštelėjo ar šiaip nepagarbiai apie komunizmo statybą išsitarė; pranešinėtojų buvę, galima sakyti, visose bent kiek didesnėse įstaigose, organizacijose. Į užslaptintąją sferą įeina, pavyzdžiui, ir butai, kuriuose – jų šeimininkams šokią tokią „nuomą“ kas mėnesį mokant – galima organizuoti „nekaltus“ susitikimus su agentais ar verbuojamaisiais. Meistriškas KGB veiklos slaptumo formas demonstuoja ir įvairios „priedangos“ institucijos – pačių kgb’istų iniciatyva atsiradusios, jų globojamos, savais žmonėmis aprūpinamos. Štai anuomet gal mums ir jokių įtarimų nesukeldavo „Tėviškės“ draugija (palaikanti ryšius su užsienio lietuviais), savaitraštis „Gimtas kraštas“...

Stebėtinas KGB išmanumas ne tik persekiojant,

bet ir sukompromituojant „kenkėjus“ – šį jų meną „patyrė tikinčiųjų teisių gynimo komiteto narys Juozas Zdebskis. Kunigui 1980 m. spalio 3 d. pritaikė „spec. priemones“ (spėjama, radioaktyvias medžiagas), nudeginusias kūną, o per agentus paskleista žinia apie lytinio pobūdžio susirgimus.“ (p. 37)

Užsienio žvalgybą galėtume pripažinti tradicine bet kurios šalies saugumo tarnybos funkcija. Bet ir čia, autoriaus dėka, regime groteskiškas užsienio piliečių sekimo formas – ne tik jų įprastoje aplinkoje, bet ir atvykus Sovietų Sąjungon į mokslines konferencijas ar kitus renginius. Štai 1972 m. kserografinių kopijavimo mašinų parodoje Vilniuje dalyvaujant delegacijai iš D. Britanijos: „Vienuolika britų specialistų buvo apsupti 25 agentų, kurie buvo ne tik vietiniai, bet ir iš Maskvos, Kaliningrado ir Estijos.“ (p. 61)

Žinoma, įvairiomis „legendomis“ (tai turistai, tai žurnalistai ar pan.) prisidengę KGB veikėjai aktyviai šniukštinėjo ir užsienio valstybėse. „Mūsų kiams“, regis, labiausiai rūpėjo būtent lietuvių išeivija – tiek pavienės įtakingesnės asmenybės (pvz., Stasys Lozoraitis, iš pradžių vyresnysis, po to ir jo sūnus), tiek organizacijos (stengtasi įsiskverbti į VLIK’ą ir kt.)

Šioje knygoje mums primenami ir įvykiai, daugiau ar mažiau (būtent „profesionalų“ dėka – mažiau) sukėlę atgarsius visoje Lietuvoje ir privertę suaktyvėti visas represines struktūras. Vienas iš stipriausių, dar ir šiandien reflektuojamų – Romo Kalantos susideginimas Kaune 1972 m. (gegužės 15 d.), po to šiame mieste kilusios demonstracijos.

Kitos avantiūros, nutikusios 1970 m. – tėvo ir sūnaus Prano ir Algirdo Brazinskių pabėgimo, nuvarant (sužeidus lakūnus, nušovus stiuardesę) lėktuvą – pagvildenimas prasmingai atskleidžia ne itin švarios spekuliacijos „antisovietiniu pasipriešinimu“ atvejį. Pranas Brazinskas, materialinę gerovę Sovietų Lietuvoje susikūręs iš dalies kaip kompensaciją dėl „nacionalistų“ atsitiktinai sužeisto ir po to mirusio tėvo, pats pakliuvęs teisėsaugon už finansines machinacijas, pasprukęs užsienyje jau „tapo“ antisovietinės kovos auka...

Matyt, dar anais laikais sulaukusieji su turistinėmis grupėmis iš JAV ar kitų tolimų šalių apsilankiusių giminaičių prisimena griežtas viešnagės taisykles – jokio laisvo pasivažinėjimo po Lietuvą, jokio gimtinės lankymo, jokio apsisistojimo pas gimes ar draugus – galimos tik organizuotos ekskursijos į Kauną, Trakus... Gal ne visi „Inturisto“ (užsienio turistus aptarnaujanti valstybinė firma) klientai ir Lietuvoje jų išsiilgę, dešimtmečius nematę giminaičiai nujautė ne vieną „Neringos“ viešbučio kambarį aprūpintą pasiklausymo aparatūra, ne vieną gidą tiesiogiai atsiskaitant KGB...

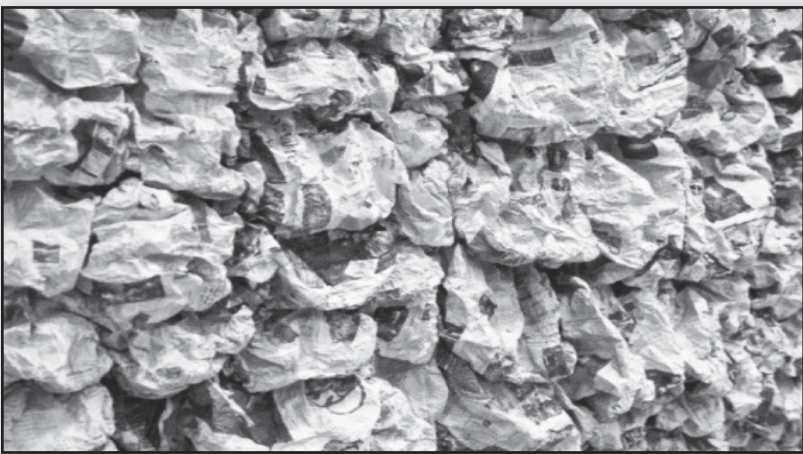
Šiokių tokių priekabių, beskaitant knygą, suprantama, iškildavo. Į kai kuriuos nebūtinus pasikartojimus galima nekreipti dėmesio, bet iškildavo ir teksto suvokimo trikdžių. Tarkim, negali sakyti, kad nepaaiškintos (įstaigų, organizacijų pavadinimų) santrumpos, bet – ne visad pirmąkart su jomis susidūrus, jos kartais išgvildenamos tolimesniame skyrelyje. Kai kada nepavykdavo iki galo suvokti dėstymo eigos: pvz., pasakojama apie KGB dominusį VFR pilietį, įtariamą šnipinėjimu ir įvardytą „Fotografu“, jo vizitą į SSRS, susitikimą Vilniuje su vokiečių kalbos mokytoju („Memelskiu“); pereinama prie pastarojo: KGB bandė mokytoją paspausti, bet „jis neigė bet kokių ryšių su užsienio žvalgybomis“ (p. 75) Ir toliau dar keletas sakinių su „jis“, pagal dėstymo logiką – tai vis mūsų šalis mokytojas, galiausiai: „Atvykęs į Rygą 1981 m. liepos mėn. jis sugebėjo slapčia nuvažiuoti į Klaipėdą...“ (p. 76) – hm, tai apie mokytoją?..

Nukelta į 8 psl.

Kultūros kronika

2015 m. gruodžio 14 dieną Berlyne, Čekų centre, vyko lietuviško dokumentinio filmo „Alkofutbolas“ premjera. Peržiūroje dalyvavo ir filmą pristatė režisierius Kęstutis Gudavičius. Filmą rodytas Čekų centro Berlyne rengiamose peržiūrose „DokuMontag“, supažindinančiose su aktualia, kontraversiška ir socialiai angažuota dokumentika iš Rytų ir Vidurio Europos. „Alkofutbolas“ – tai filmas apie neoficialiąją futbolo rinktinę, apie komandą, kurią sudaro su priklausomybe kovojantys žaidėjai, buvę ir esami alkoholikai ir narkomanai. Filmą nukelia į 2010 metais Brazilijoje vykusį „Benamių futbolo čempionatą“. Įvairių spalvų kupinas renginys, laimėjimai ir pralaimėjimai, aistros ir emocijos norint laimėti – visa tai tik mažmožiai, palyginti su nuolatine kova su savimi, pagundomis ir priklausomybėmis, kai kiekviename žingsnyje tenka apsispręsti, ar išlikti blaiviam, ar pasiduoti ir grįžti į dugną.

Berlyno galerijoje „Trofėjas“ Berlyne gyvenanti lietuvių menininkė Almyra Weigel ekspozuoja savo erdvinę instaliaciją „Komm in die Zeitung“ („Ateik į laikraštį“). Nuo 2015 m. gruodžio 10 d. šioje galerijoje veikia menininkų iš Lietuvos, Estijos ir Vokietijos paroda „Everyday's beauty“ („Kasdienos grožis“). Berlyne gyvenanti ir kurianti Almyra Weigel yra gerai Lietuvoje žinoma, tarptautinio pripažinimo sulaukusi lietuvių menininkė. Kūrėja seniai atsisakė tradicinių klasikinės tekstilės medžiagų ir darbo metodų. Ilgą laiką dirbusi su karštais klizais, menininkė jau keletą metų eksperimentuoja su laikraščiais, iš jų formuodama monumentalių formų instaliacijas, arba iš pačios suverptų laikraščių siūlų kurdama pano paveikslus.

Prieš septynerius metus jaunos ir gabios muzikės Nijolės Dorotėjos Beniušytės entuziazmo dėka atsirado tarptautinis jaunimo muzikos festivalis „Le strade d'Europa“. Šiemet festivalio finaliniai koncertai naujais atradimais džiugino išrankius Italijos žiūrovus net trijuose miestuose. Pianistės Gintarės Elenos Macijauskaitės ir soprano Veros Talerko duetas nepaliko abejingų ne tik Romoje, bet ir Akvilos bei Gallese miestuose. Taip jau sutampa, kad laureatų koncertas vyksta Kalėdų švenčių laikotarpiu ir yra puiki Lietuvos dovana Italijos muzikos mylėtojams. Po koncerto Romoje, vykusio gruodžio 17 d., buvo surinktos pilnos Gallese (gruodžio 19 d.) ir Akvilos (gruodžio 20 d.) salės. Net paspaudus Italijai nebūdingam šal-tukui, žiūrovai neskubėjo skirstytis ir apibėrė komplimentais atlikėjas, kvietė sugrįžti į Italijos koncertų sales. Akvilos šv. Bernardino bazilikoje skambėjęs koncertas transliuotas vietinės televizijos per pačias Kalėdų šventes.

K G B

Atkelta iš 7 psl.

Susidarė išpūdis, kad autorius, puikiai perpratęs KGB struktūrą, veiklos principus ir pan., į „paralelines“ kovos su sovietiniais atskalūnais formas (kurias KGB įtakėjo, bet kuriose akivaizdžiai nesireiškė) nėra pilnai įsigilinęs – labiausiai užkliuvo psichiatrinio „gydymo“ problema. Anušaškas jau įvade atsižada gilintis į kitų autorių aprašytuosius, garsius atvejus, be kitų (pvz., profesoriaus Jono Kazlausko žūties Neryje), – ir poeto Mindaugo Tomonio. Bet būtent šį tragiškai makabrišką atvejį turėdama prieš akis („gydyto“ insulinu ir kitais, psichiką žlugdančiais preparatais Tomonio kūnas – su atitrūkusia galva – galiausiai rastas ant geležinkelio bėgių...) tegalėjau sau pasakyti, kad pora šios knygos puslapelių, skirtų „Psichiatrinei prievartai“, yra skystoki: na, kokia mums nauda sužinoti, kad psichiatrinėse ligoninėse „pacientų vis daugėjo: 1970 m. apskaitoje buvo 62 685 psichiniai ligoniniai“ o 1978 m. jų buvo padvigubėję – juk, regis, ne apie sveikatos sistemos reikalus kalba...

Šiaip ar taip, autoriaus ištis pasidarbuota iš peties – KGB istoriniai pokyčiai, jos oficialios, o dar labiau – slaptos veiklos struktūra, užmačios, pasiekimai, ypatingieji (atgarsio ir visuomenėje sulaukę) atvejai, atskirų veikėjų „nuopelnai“ ar avantiūros ir pan. ištirti, prieš mūsų akis vaizdžiai paskleisti. Vaizdumas sukuriamas ne tik žodine informacija – knygoje, patalčinus archyvams, gausu iliustracijų (nuotraukų, dokumentų kopijų) – štai, pavyzdžiui, visa galerija, regis, ypač modernių techninių priemonių: „Fotoaparatas lagaminėlyje“, „Naktinio stebėjimo technika“ ir t.t.. Sužinome išradinčiausius KGB veiklos triukus – tarkim, šiai sistemai įprastą „legendų“ metodą, kai jos darbuotojui ar parankiniui „sukuriama“ biografija ar jos dalis, pavyzdžiui, „nekalta“ profesija: į sudominusių asmenų butą ima ir užsuka „santehnikas“... O jau įtartinų asmenų sekimas, „profilaktiniai“ pokalbiai su jais ar iškvietimai į KGB rūmus, visuotinis laišku tikrinimas mums turbūt bus girdėta šios institucijos darbo „kasdiena“. Ko gero, nenustebsim patyrę, kad po Vilniaus didžiausio KGB dėmesio buvo sulaukusi Klaipėda su čia apsilankančiais užsienio jūreiviais bei mūsų laikų laivų įgulos (į kurias ir vienas kitas agentas įterptas), bet juk suintriguos pasprukimai iš laivų (kaip ir kitokie nelegalūs „geležinės uždangos“ įveikimo būdai). Susipažinsime su visa galerija kadrinių KGB darbuotojų (knygos gale pateikiamas ir jų sąrašas), rezidentų užsienyje bei šios sistemos agentų informatorių; pastarieji dažnai lieka užšifruoti slapyvardžiais – gal iš delikatumo, gal nesant galimybės jų identifikuoti.

Bet juk ir ne tuščio smalsumo pakirbinimui knyga skirta – svarbu pats sistemos, jos išsiskverbimo į visuomenę mastų suvokimas... O dažnai vien tik pateiktoji statistika sušpaudžia širdį. Tarkim, daugelį mūsų,

besisukiojusių sovietinės kultūros (meno, mokslo) sferose ar bent jų prieigose, turbūt suglumins visai nemenkinti *intelligentų ir kultūringų* (ir su aukštuoju, ir menus ar mokslus puoselėjančių) slaptųjų agentų skaičiai. „Tarp kūrybinės inteligentijos KGB apžavams pasidavė 41 žmogus: 10 rašytojų, 5 dailininkai ir skulptoriai, 2 kompozitoriai, 4 kino meno atstovai, 3 iš Dailės instituto, 9 iš Konservatorijos, po 1–2 aktorių kiekviename teatre.“ (p. 170) Juk šie duomenys ne iš baisių pokario metų, kai – galim nujausti – žmogui iškildavo dilema „pasisduoti ar žūti“ (tuomet neretas agentas turėjo 2 ar 3 klasių išsilavinimą) – o nuo praėjusio amžiaus 7-o dešimtmečio vidurio, kai „KGB, ko gero, gana nuosekliai formavo ir galutinai suformavo savo agentūrinį aparatą Vilniuje esančiose mokslo, kultūros ir meno įstaigose.“ (p. 170) Gal net skaudų nesmagumą patirsime susidūrę su garsiais vardais, niekinagai susitepusiais. Man, pavyzdžiui, taip nesmagu buvo dėl žurnalisto ir teisininko Vytauto Alseikos, sugrižėlio iš emigracijos į Lietuvą, jo kaip KGB agento „Orestas“ – be kitų *stukačių*, ir jis turėjo teikti informaciją (tegu ir nereikšmingą) apie savo seserį, žymiąją mokslininkę Mariją Gimbutienę, atvykusią paviešėt tėvynėn.

Beje, keistus kai kurių inteligentų viražus, jau Lietuvai tapus nepriklausoma, daugelis mūsų turbūt prisimename – ir pavienių „kultūros veikėjų“ priešinimasi „Landsbergio diktatūrai“, ir jų telkiamasi į Lietuvą turinčią išgelbėti organizaciją – Lietuvos ateities forumą (LAF). Ne, nenukrypau nuo temos: juk KGB – jau ištis paraleliai Lietuvos valstybei – veikė iki 1991 m. rugpjūčio, iki pučo Maskvoje pralaimėjimo. Štai: „KGB nemažas viltis siejo su 1991 m. pavasarį atsiradusiu Lietuvos ateities forumu, kuriame matė „legalią opoziciją valdančiajai Vytauto Landsbergio grupotei...“ LAF tikėtasi panaudoti ir vykdant konkrečias kompromitavimo užduotis.“ (p. 351) (Ar ne šitokio „legalaus opoziciškumo“ metastazes regime dabar – Seimui imant ir nesuteikiant pirmajam nepriklausomos Lietuvos vadovui Laisvės premijos?)

Finalas (ir knygos, ir šios struktūros – KGB – egzistavimo) taip pat sukėlė liūdnų apmąstymų. Suprantama, šiandien galime jaust tik palengvėjimą – Lietuva visų sovietinių šleifų pamažu – nors ne itin lengvai – atsikrato. Bet autorius mums primena ir tą pereinamąjį, ribinį momentą – Lietuvai paskelbus Nepriklausomybę, kuriant 1990–1991 m. savą saugumo sistemą, dar paraleliai egzistuojant LSSR KGB, pastarojoje radosi lojalių Lietuvos valstybei, kai kas slapčia, kai kas oficialiai ėmė bendradarbiauti jos saugume ar kitose jėgos struktūrose, kai kas – tiesiog ėmėsi pelningo verslo... Žinia, negali nuvertinti žmogaus atsitvertimo, sąmonėjimo, nuoširdžios atgailos... Vis dėlto krebžda: žmonės, mokantys gyventi „prie visų valdžių“ visad bus pranašesni už gyvenančius pagal kažkokius moralinius imperatyvus...